

KAPITTEL 9

Etnografi og kritisk humanisme: Kraften i tykke beskrivelser

Halvard Vike Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag, Universitetet i Sørøst-Norge og
Telemarksforskning

Abstract: This chapter addresses three fundamental and related challenges ethnographic research faces in our own time: *weakened legitimacy*, *thin descriptions* and *poverty of theory*. The first mainly concerns changing views on what are considered good research ethics, something which imposes considerable restrictions on the potential of ethnography, particularly by limiting access to important arenas for fieldwork. The second – the risk that thin descriptions become dominant – is partly a consequence of the first but is also influenced by the fact that many (and probably more and more) ethnographic analyses are based on interviews alone. By theory poverty, I refer to the tendency for the understanding of ethnographic material to be to some extent disconnected from relevant theoretical reflection, and instead, for example, reduced to coding processes. I would argue that if we look at these challenges in context, we may be in a good position to recognize the need to exploit the great opportunities of ethnography even better.

Keywords: research ethics, thick description, meaning, institutions, professional practice, local politics, saying and doing

Innledning

Dette kapitlet tar for seg tre grunnleggende og beslektede utfordringer etnografisk forskning møter i vår egen samtid: *svekket legitimitet, tynne beskrivelser og teorifattigdom*. Den første dreier seg i hovedsak om endringer i synet på hva som anses som god forskningsetikk; endringer som legger betydelige begrensninger på etnografiens potensial, spesielt ved å begrense tilgang til viktige arenaer for feltarbeid. Den andre – faren for at tynne beskrivelser blir dominerende – er til dels en konsekvens av den første, men også påvirket av at mange (og trolig stadig flere) etnografiske analyser bygger på intervjuer alene. Med teorifattigdom mener jeg tendensen til at forståelsen av etnografisk materiale i noen grad blir frakoblet relevant teoretisk refleksjon, og i stedet for eksempel redusert til kodingsprosesser. Jeg vil argumentere for at dersom vi ser disse utfordringene i sammenheng, har vi kanskje et godt utgangspunkt for å erkjenne behovet for å utnytte etnografiens store muligheter enda bedre.

Etnografi er avgjørende for vår forståelse av profesjoner, institusjoner og arbeid. Det er etter mitt syn tre hovedgrunner til dette. (1) All profesjonsutøvelse, alle institusjonelle prosesser og former, og all samhandling med brukere, elever, pasienter og så videre har med sosiale relasjoner å gjøre. Uten solid empirisk materiale om hvordan sosiale relasjoner etableres, utvikles og endres, blir det svært vanskelig å utvikle relevant teoretisk forståelse og praktisk relevant kunnskap. (2) Etnografi er den desidert mest nyttige kilden til kunnskap om hvordan mennesker kommuniserer, erfarer, fortolker – og om hva som motiverer dem. (3) Profesjonsutøvelse foregår innenfor rammen av komplekse institusjonelle sammenhenger der ikke-intenderte konsekvenser av menneskers handlinger som oftest er de aller mest interessante. Uten etnografi har vi få redskaper for å forstå slike sammenhenger.

Alle disse tre egenskapene ved etnografisk forskning er av stor kunnskapssosiologisk betydning. Hva vi har ambisjoner om å si noe om, og hvem som kan ha nytte av kunnskapen vi produserer, spiller en avgjørende rolle. Observasjoner av sosiale prosesser mens de pågår (eller rekonstruerte forløp ved hjelp av intervjuer) gir potensielt en form for erfaringsnær kunnskap som kan tas i bruk av dem det gjelder (profesjonsutøvere, borgere, brukere), og skiller seg ofte sterkt fra kunnskap som avledes fra abstrakte behov for styring fra stor distanse. En grunn til at etnografiens legitimitet synes å være truet i vår tid, er at det etnografiske prosjektet i et

styringsperspektiv ofte ikke framstår som umiddelbart nyttig som utgangspunkt for å utvikle styringsredskap. I en del tilfeller kan det dreie seg om et slags epistemologisk brudd, siden etnografien åpner muligheten for å avdekke og beskrive sammenhenger som går ut over, og representerer et alternativ til, konvensjonell ekspertkunnskap og den kunnskapen organisasjoner produserer om seg selv. Det er her verd å minne om at velferdsstatens institusjonelle system er i ferd med å bli langt mer hierarkisk og sentralisert enn det var i oppbyggingsfasen, og at dette har konsekvenser for hvilke *kunnskapsinteresser* som oppnår definisjonsmakt (Habermas, 1971).

Forskningsetikk, tilgang og forskningens frihet

Etnografisk forskning hviler på en ambisjon om nærhet og innlevelse. Ambisjonen er ofte å forsøke å komme så tett på menneskers levde liv som mulig. Derfor bruker metodebøker om etnografi ofte titler som spiller på dette, som *Nærmere kommer du ikke* (Nielsen, 1996), *Nære steder, nye rom* (Rugkåsa & Thorsen, 2003), *Helt nært* (Berta & Høgblad, 2023) og *Tett på profesjon, arbeid og politikk* (denne boka). I sosialantropologen, som representerer det etnografiske feltarbeidets viktigste disiplinære opphav, hviler denne ambisjonen på (minst) to grunnleggende antakelser. Den aller viktigste, i hvert fall hvis vi skal følge den moderne sosialantropologiens grunnlegger i Norge, Fredrik Barth, er at forskeren bør søke å observere sosiale relasjoner mens de utfolder seg (Barth, 1994). Det vi i dagligtalen assosierer med begrep som «samfunnet» er primært abstrakte mønstre som vi i realiteten avleder fra det som foregår i relasjoner mellom mennesker. Ifølge Peter L. Berger og Thomas Luckmann i klassikeren *The Social Construction of Reality* (1967) er vår virkelighet, slik vi oppfatter den og manøvrerer i den, skapt gjennom de sosiale relasjonene vi tar del i i våre daglige liv. Som barn stilles vi for eksempel overfor spesifikke forventninger fra våre signifikante andre, og gradvis lærer vi å forholde oss til disse og utformer sosiale roller som gjør at vi blir i stand til å samhandle på meningsfulle måter. Slik samhandling utvikler etter hvert gjensidige forpliktelser, rutiner og tatt-for-gittheter som gradvis forenkler den og gjør den i noen grad forutsigbar. Over tid blir slike forventninger, roller og relasjoner ofte ikke bare et utgangspunkt for å samhandle, men også en kilde til identifikasjon som kan få en selvstendig betydning og være en

kilde til erkjennelse av hvem vi er i relasjon til andre. Det samme gjelder symbolene vi bruker for å kommunisere med. Vi lærer å kjenne vår daglige verden som et sted å «høre hjemme» og som er distinkt, kanskje unik og verdifull i seg selv – eller alternativt: avvikende og fremmedgjørende i relasjon til det vi antar er normalt og/eller ideelt (Vike & Haukelien, 2017).

Den vitenskapsteoretiske antakelsen om at sosiale relasjoner er primære er knyttet til det Fredrik Barth kalte et «generativt» perspektiv på sosialt liv. Sosiale former og mønstre skapes av de sosiale relasjonenes dynamiske karakter, og relasjoner er i den forstand primære. Den kanskje beste illustrasjonen av dette perspektivet er boka med den programmatisk tittelen *Cosmologies in the Making* (1987), der Barth undersøker hvordan små samfunn i Ny-Guineas høylend gradvis endrer seg i ulike retninger som et resultat av hvordan barn sosialiseres, spesielt gjennom langvarige og omfattende innvielsesritualer. Noe så enkelt som at læremestrene (eldre menn) faktisk glemmer en del av ritualets innhold, og at innslaget av hemmelighold er betydelig (de store og viktige mysteriene er omfattet med mange tabu, og kan bare delvis kommuniseres offentlig), bidrar til at så vel relasjoner som kosmologi skaper nye mønstre på samfunnsnivå. Konsekvensen av dette perspektivet er at feltarbeid, eller deltakende observasjon, kan sies å romme en kilde til spesielt viktige «sannheter», spesielt den at målet med sosial analyse nødvendigvis må være at vi må prøve å forstå hva som skaper mønstre. Det kan vi vanskelig å tak i hvis ikke vi søker å finne ut og dokumentere hva mennesker faktisk gjør, hva som motiverer dem, hva slags kunnskap de tar i bruk, hvordan de forstår og fortolker det de gjør, og så videre. Et fascinerende aspekt ved dette er at vi mennesker sjelden har full oversikt over sammenhengende vi er deler av, og at vi derfor tar i bruk den kunnskapen vi har som tilnærminger, eller «hypoteser» som vi stadig tester holdbarheten av og ofte endrer når de viser seg å ikke fungere så godt (Kronenfeld, 2017). Dette er en grunnleggende del av den sosiale dynamikken etnografisk orienterte forskere så gjerne vil prøve å gripe: sammenhengen mellom hvordan mennesker gjør vurderinger, foretar valg og inngår i relasjoner til andre på den ene siden, og den komplekse fortolkningen av hvilke konsekvenser dette har, på den andre.

Den etnografiske ambisjonen innebærer altså at forskeren søker tilgang til sosiale sammenhenger der det er mulig å delta. I sosialantropologiens tidlige fase var denne tilgangen svært lite problematisert, spesielt fordi faget utviklet seg i en kolonial kontekst. Det vanlige var å dra på feltarbeid til mennesker i deler av verden som enten var kolonisert eller

på annen måte gjenstand for vestlig dominans eller kontroll. Da antropologer begynte å interessere seg mer for den delen av verden de faktisk levde i og selv ofte hadde vokst opp i, ble relasjonen mellom forsker og de hen studerte gjenstand for problematisering og debatt. Hva er målet med etnografisk analyse? Hvordan brukes slike analyser, og av hvem og hvorfor? Er forholdet mellom forskere og «informanter», som lenge var den rådende betegnelsen, preget av et uerkjent maktforhold? Etnografisk forskning Norge er et interessant eksempel i denne sammenhengen. Av en rekke grunner (som det vil føre for langt å komme inn på i detalj her) har samfunnsforskning i Norge lenge hatt stor legitimitet. Den har vært en integrert del av det vi kan kalle «samfunnsbyggingsprosjektet», altså det usedvanlig optimistiske og ambisiøse prosjektet der etableringen av nasjonal uavhengighet, demokrati, nasjonalt samhold og opplysningsorientert og sosialdemokratisk dominert velferdsstatsekspanjon ble forstått som et bredt samarbeid. Samfunnsforskningen ble en del av dette, og fikk en helt sentral rolle i planlegging og politikktutforming (Slagstad, 1998; Vike & Fürst, 2020). Blant annet av slike grunner ble ikke etnografisk arbeid først og fremst forstått som et uttrykk for at urbane eliter søker tilgang til «primitive» menneskers verden for å kunne skrive bøker om deres eksotiske kultur. Fra 1950-tallet og framover ble etnografiske studier i Norge preget av interessen for hvordan ulike samfunnsgrupper, regioner / lokale områder og minoriteter ble inkorporert i – og i en del tilfeller ekskludert fra – endringsprosessene som grovt sett ble assosiert med «modernisering», særlig industrialisering, demokratisering, utbyggingen av velferdsstaten og forventningen om økende likhet. Disse studiene var lite motivert av et ønske om å kartlegge og beskrive ulike «kulturer», men mer av en sosiologisk interesse for sosial endring, for eksempel hvordan lokale samfunn og grupper manøvrerte i relasjon til endrede økonomiske, institusjonelle og sosiale betingelser (Vike, 1994). Nord-Norge ble en spesielt sentral arena her, spesielt fordi folks tradisjonelle tilpasning i denne delen av landet skapte store spenninger og transformasjoner i relasjon til industrikapitalismen, ekspanderende offentlige institusjoner og statlig politikk (Barth, 1963; Brox, 1966; Holtedahl, 1994).

Antropologer og etnografisk orienterte sosiologer ble av slike grunner opptatt av hvordan sosiale og kulturelle forskjeller ble håndtert innenfor institusjonelle rammer. De gjennomførte svært ofte feltarbeid i industribedrifter, psykiatriske sykehus, sykehjem, lokalpolitikk, skoler og en rekke andre formelt organiserte sammenhenger. Dette bidro trolig til at

antropologien og sosiologien ble oppfattet som samfunnsmessig og politisk relevant, ikke bare for myndighetene, men også for folkebevegelsene. I et sammenliknende perspektiv er det påfallende at forskere og studenter opplevde å møte så lave barrierer for tilgang. Da jeg selv gjennomførte mine første feltarbeid i norske kommuner ved inngangen til 1990-tallet, var begrensningene svært få, og opplevelsen av å være velkommen som nysgjerrig antropolog nærmest overalt var slående. Den rådende holdning var at offentlige institusjoner skal og må være åpne fordi de er deler av et felleseie. Demokrati er knapt mulig hvis vi ikke får førstehånds kunnskap om hvordan de faktisk fungerer, sett innenfra.

I dag er bildet svært annerledes. Selv om det trolig er rimelig å slå fast at offentlige institusjoner i Norge fortsatt er relativt åpne og tilgjengelige (i forhold til Storbritannia, USA, Tyskland og Frankrike, for eksempel), er det etablert vesentlige begrensninger. Et illustrerende eksempel er implementeringen av EUs personvernregulativ (GDPR), som har til hensikt å beskytte enkeltpersoner mot at opplysninger som angår dem og som anses som private skal komme på avveie (Birkeland & Enebakk, 2018; Vike & Fürst, 2020). Denne ambisjonen er selvsagt viktig og helt legitim, men det har allerede bidratt til å endre oppfatninger om forskningens bidrag til å opprettholde frihet og demokrati. Hensynet til individets ukrenkelighet i møte med en global, kapitalistisk informasjonsindustri, kommersiell legemiddelindustri, privat og offentlig overvåking og så videre bør åpenbart ha en annen etisk status enn etnografisk forskning om for eksempel maktforhold i offentlige institusjoner, men alt dette synes i økende grad å bli forstått som én og samme ting. Til grunn for dette ligger blant annet en forestilling om at deltakende observasjon bringer forskeren så tett på menneskers liv at personopplysninger ikke kan beskyttes. Feltarbeid framstår dermed som en risiko mot personvernet. Nylig har Helse- og omsorgsdepartementet utarbeidet en forskrift som sier at feltarbeid i institusjoner der forskere kan risikere å observere «tredjepersoner» (altså mennesker som er til stede i en sammenheng der forskeren studerer andre aktører, for eksempel en sykepleier og pasienter som har gitt samtykke) ikke kan tillates (HOD, 2022). Tendensen dette er uttrykk for, er ikke ganske enkelt en presisering av hva god forskningsetikk skal bety. Det knytter seg til det økende behovet som mange institusjonelle portvoktere har fått for å sikre seg mot uønsket innsyn, for eksempel av hensyn til institusjonens image i offentligheten. Men i prinsippet er deltakende observasjon normalt *ikke* avhengig av innsamling av personopplysninger; det er ikke konkrete

enkeltindividene som er interessante for forskeren (og den videre offentlighet), men snarere dynamikken i de sosiale relasjonene som utfolder seg.

I dette ligger en oppfordring. I en tid da deltakende observasjon er blitt langt vanskeligere å gjennomføre enn tidligere, er argumentet for å begrense tilgang svært ofte knyttet til «forskningsetikk». I dette ligger etter mitt syn altfor ofte en sammenblanding av en rekke andre og mindre legitime hensyn, men også en grov undervurdering av den demokratiske betydningen etnografisk arbeid og de tykke beskrivelsene den kan gi oss, kan ha. I Norge i dag har kunstnere og journalister en langt sterkere juridisk forankret frihet til å fortolke og offentliggjøre såkalt «sensitiv» informasjon enn forskere som driver deltakende observasjon. Det er i dette lyset tankevekkende at NRKs mye omtalte «Brennpunkt»-dokumentar om norsk eldreomsorg høsten 2022 tok i bruk skjult kamera for å avdekke problematiske forhold og vise dem på skjermen. I dag er forskere underlagt forskningsetiske begrensninger som i prinsippet gjør det svært vanskelig å dokumentere slike virkeligheter – og dermed bidra både til å skape langt mer grundige og reflekterte beskrivelser enn for eksempel TV-dokumentarer kan få til. Endringer i forståelsen av «forskningsetikk» synes paradoksalt nok å bidra til å forhindre etnografisk orienterte forskere å få tilgang til empirisk materiale som gjør det mulig å forklare hvorfor og hvordan slike virkeligheter skapes.

Fra tynn til tykk beskrivelse

Begrepet «tykk beskrivelse» har sitt opphav i den amerikanske antropologen Clifford Geertz' innflytelsesrike bok *The Interpretation of Cultures* fra 1973. Det betegner etnografiske beskrivelser av observerte hendelser som gir leseren informasjon som er detaljert nok til at hun selv får forutsetninger til å forstå så vel selve hendelsen som sammenhengen den oppstår i. Tykke beskrivelser er gjerne så rike på informasjon at leseren kan utvikle andre fortolkninger og i tillegg eventuelt bruke det for å drive meningsfull sammenlikning, altså unngå den store og vanlige faren for å sammenlikne hummer og kanari. Den vanligste formen for tykk beskrivelse slik den framkommer i etnografiske monografier – altså en bred samling av beskrivelser av et sosialt felt (en landsby, et ritual, en politisk hendelse, slektskapsrelasjoner i en bygd, en sykehusavdeling e.l.) som framkommer som en samlet analyse, som oftest i bokform – portretterer en mengde ulike fenomener som settes i en bestemt relasjon til hverandre. I klassiske

antropologiske monografier dreide det seg gjerne om å framstille en kultur eller et samfunn i form av beskrivelser av økologisk og historisk kontekst, slektskap og sosial organisasjon, økonomisk tilpasning og bytterelasjoner, makt, autoritet og kosmologi, og sammenhengen mellom alt dette.

I vår tid er ambisjonene i etnografisk praksis ofte mer spesifikke, men samtidig også mer varierte. I mine øyne er det særlig relevant å understreke at tykke beskrivelser ofte handler om å ta i bruk så mange ulike typer data som mulig: observasjon, intervju, dokumenter, historisk og politisk kontekst med mer. Dette gjør det potensielt mulig å skape gode beskrivelser av kompleksiteten i sosialt liv, og dermed unngå faren for å gjøre det empiriske materialet unødvendig endimensjonalt. Intervjumateriale kan for eksempel gis «tykkelse» på flere ulike måter, for eksempel ved å framstille intervju-subjektenes motivasjoner og verdier, deres sosiale posisjon, fortolkninger av bestemte hendelser og bruk av språklige sjangre og symboler. Det kan potensielt også illustrere sammenhengen mellom hva de sier og hva de gjør. Distinksjonen mellom snakk og handling er nyttig fordi de analytisk sett tilhører ulike dimensjoner ved sosialt liv; det interessante er ikke å avsløre at intervjusubjektene våre ikke er konsistente, men å vise at snakk og handling utgjør en dynamisk relasjon. Å framstille en hendelse er noe annet enn å ta del i den, og relasjonen mellom *saying* og *doing* er aldri gitt på forhånd. Skillet mellom handling, normer og representasjoner kan illustrere dette (Holy & Stuchlik, 1984). Å ta del i sosial samhandling innebærer, som antydnet ovenfor, å gjøre noe i relasjon til andre, for eksempel ta i bruk kunnskap, realisere en verdi/motivasjon, foreta valg, skape gjensidighet og eventuelt forpliktelse, utforme en rolle og bli en del av noe utenfor seg selv. Å snakke om dette, for eksempel ved å gjengi et hendelsesforløp, er å gjøre et utvalg og kanskje vise intervjueren hvordan man forholder seg til sosiale normer («jeg vil unngå å avbryte», «jeg synes det er viktig at elvene føler seg verdsatt»). Representasjoner dreier seg om de mer overordnede, kollektive bildene vi etablerer av oss selv og dem vi kanskje identifiserer oss med («i vår kommune legger vi vekt å respektere hverandre», «i Norge verdsetter vi likhet»). Hensikten med å påpeke dette er altså at relasjonen mellom disse dimensjonene ved sosialt liv er fleksibel, og at de skapes av menneskers kreative bruk av kulturelle ressurser. Det er for eksempel sjelden slik at handlinger ganske enkelt realiserer en norm eller et konsistent sett av normer. Normene vi drar vekslers på er ofte så mange og motstridende at vi i realiteten gjør valg på grunnlag av rutine og/eller nokså spontant (og potensielt ureflektert) for så å skape konsistens mellom norm og handling

i ettertid – spesielt i situasjoner som innebærer vanskelige valg eller endog dilemmaer, og som derfor påkaller et begrunnelsesansvar (Barth, 1994).

Etnografiens mulighet til å yte rettferdighet til kompleksiteten i sosialt liv ligger videre i den sensitiviteten vi som forskere klarer å opparbeide overfor sosiale kontekster. En ofte undervurdert side ved dette er at kontekstene vi beveger oss imellom ofte er langt større enn det vi selv erkjenner. Det samme gjelder i andre og mer «trivielle», dagligdagse sammenhenger. For eksempel er «likhet» angivelig et kjennetegn ved sosiale relasjoner i Skandinavia/Norden, men også dette er som oftest mer kontekstuellet betinget enn vi kanskje har en tendens til å anta. Den britiske antropologen John Barnes påpekte dette da han tidlig på 1950-tallet gjorde feltarbeid på Bømlo i Hordaland (Barnes, 1954). Han observerte at i det frivillige organisasjonslivet og kommunepolitikken var folk flest opptatt av å underspille hierarki og betone at alle var likeverdige medlemmer. I kommunestyret var nesten alle vedtak enstemmige, for forhandlingene ble unnagjort i ulike fora på forhånd slik at enigheten og fellesskapet kunne manifesteres tydelig i kommunestyresalen. Men i fiskeriindustrien, der svært mange folk på Bømlo også tok del, var kommandolinjen og hierarkiet temmelig entydig. Folk tok del i flere ulike sosiale systemer og relasjonstyper samtidig, men den mest gyldige representasjonen av det de hadde felles var åpenbart den som ble uttrykt som enighet i kommunestyret.

Sosialantropologien har som nevnt sitt opphav i studiet av det som framstår som fremmed og til dels ukjent, og har derfor artet seg som en erkjennelsesmessig oppdagelsesreise. Det som ofte framstår som mest interessant med et slikt utgangspunkt, er symboler, kosmologi (verdensanskuelse) og ritualer. Etnografiske studier som «mangler» dette utgangspunktet fordi de gjennomføres i det antropologer antar er ens «egen kultur» (altfor ofte og ureflektert, kan vi legge til), risikerer å overse slike aspekter ved kompleksiteten i sosialt liv. En norsk sosialantropolog som forsøkte å unngå denne fallgruven var Marianne Gullestad, som tok for seg ulike sider ved «hverdagsliv» i Norge (Gullestad, 1989). Hun undersøkte systematisk hvordan idéer om likhet ble gjort til en samhandlingskode der aktørene gjorde hverandre til «samme slags» og understreket situasjonelt skapt likeverd, hvordan «symbolske gjerder» ble skapt ved å markere sosial utilgjengelighet (1992), hvordan husmødre i en drabantby i Bergen etablerte kategorier om hva slags folk som finnes i deres lokale verden (1984), og mye annet interessant. Én ting de fleste av oss som jobber med etnografi kan lære av Gullestad, er at symbolene vi bruker i kommunikasjon og

sosial samhandling ofte har en større variasjon, subtilitet og dybde enn vi kanskje vanligvis antar når vi selv bruker mange av de samme symbolene i våre egne daglige liv. I etnografisk forskning er det minst to dominerende innfallsvinkler til dette fenomenet.

Den første av disse kan kalle en funksjonalistisk orientert tradisjon, der målet ofte er å vise hvordan «ritualer» faktisk spiller en viktig del av våre liv, for eksempel når det gjelder å begrunne makt. I boka *The Reforming Organization* tar Nils Brunsson og Johan P. Olsen (1994) for seg hvordan reformer i offentlig sektor (i Sverige, i dette tilfellet) ofte viser seg å ikke føre til ønsket resultat, for eksempel effektivisering. Likevel blir de ofte utgangspunktet for enda mer av nøyaktig det samme. Én viktig grunn er at ledere, som ofte har mindre kunnskap om organisasjonene de leder enn det de fleste tror, antar at fraværet av ønskede resultater må være at mange unnlot å følge opp ledernes hensikter, og at det derfor er nødvendig å gjøre det på en bedre og riktigere måte neste gang. En annen er at arbeidet med reformen er identitetsskapende og gir opphav til en felles tro på at veien mot en bedre framtid er flere reformer. To viktige lærdommer fra dette er at «tro» (eller håp, se Brunsson, 2006) ikke er irrasjonelt og begrenset til ikke-moderniserte samfunn langt unna, og at organisasjoner ofte rommer en rekke ikke-intenderte sammenhenger som kanskje bare gode etnografiske beskrivelser har forutsetninger til å trenge gjennom og forklare. Som antropologen Tian Sørhaug (1996) har påpekt, er forståelser av ledelse ofte en representasjon av et mer eller mindre uerkjent begjær etter å skape entydige sammenhenger i kaotiske virkeligheter.

Den andre innfallsvinkelen er etnografiske studier av språkbruk og semantikk. Et sentralt eksempel på dette er analyser av norsk identitet og nasjonalisme, slik fenomenet uttrykkes i norsk nasjonal mytologi og historieskrivning, i medier og i sammenheng med aktuelle debatter om «kulturelt mangfold» og «integrering» (Gullestad, 2001, 2002, 2006). Mange forskere har vist hvordan kontrasten mellom norskhet og dens motsats er kulturelt konstruert på måter som gjør at referansene som norskhet henviser til stadig flytter seg, unndrar seg presis definisjon og opprettholder en forestilling om noe ekte og rent, og på den måten skaper et begrunnelsesansvar for alle dem som angivelig representerer noe annet. Denne typen kontraster i språket har åpenbart noe allment ved seg. Språket utgjør et sett av kollektive representasjoner, det vil si symboler som mange tillegger betydning som er lik og/eller overlappende nok til at de (ofte) fungerer kommunikativt. Her er vi ved et kulturanalytisk kjernepunkt, som angår

spørsmålet om hva vi forstår med begrepet kultur. De fleste definisjoner av kultur begynner med «felles ...», men hva vi analytisk sett mener med «felles», og hvordan det vi antar er «felles» oppstår og fungerer sosialt, forblir ofte mer uklart enn nødvendig i etnografiske analyser. Hvis vi med Fredrik Barth og andre sentrale antropologer forstår kultur primært som (ulike former for) kunnskap, er det rimelig å ta utgangspunkt i at kultur er forankret i individuelle kropp og hoder (Kronenfeld, 2017). Når vi samtidig kan hevde at symboler er offentlige og kollektive, er det fordi mennesker tilskriver dem mening på noenlunde gjensidig forståelige måter. Som antydning ovenfor er ikke «likhet» et språklig symbol med et entydig meningsinnhold; det har en rekke ulike betydninger for ulike mennesker i ulike sammenhenger, men fungerer likevel godt for en rekke kommunikative formål. Slik er det også med de språklige symbolene vi bruker i mer dagligdagse sammenhenger, og som ikke nødvendigvis har med seg en tung ideologisk bagasje. Etnografien gir oss mulighet til å undersøke helt konkret hvordan slike symboler fungerer kommunikativt, og hvordan de ofte er mindre entydige og gjenstand for langt sterkere forhandling enn vi har en tendens til å tro. Når vi antar at det eksisterer en «felles forståelse» av noe, bør vi ha en ambisjon om å vise hvordan fortolkninger og menings-tilskrivelse faktisk av og til blir gjensidig forståelige og mer eller mindre like. Denne innfallsvinkelen inviterer oss også til å undersøke hvor overlappende individuelle versjoner av en gitt virkelighet trenger å være for å gjøre kommunikasjon, identifikasjon og kanskje endog kollektiv handling mulig. La oss se nærmere på dette.

Det jeg her har omtalt som språklige symboler og kollektive representasjoner omtales i lingvistikken som semantiske kategorier, altså meningsbærende ord. I henhold til tradisjonen etter lingvisten Ferdinand de Saussure er ord et tegn som består av en betegnelse (lyden) og en betegnet (begrepet). Tegn henviser til ting i verden, men kanskje primært til våre begreper om dem, og det er disse relasjonene som kanskje er mest interessant i etnografisk studier av meningsdannelse (Kronenfeld & Decker, 1979). Tradisjonelle forståelser av disse relasjonene hvilte på antakelsen om at ord henviste til et bestemt og entydig knippe fenomener. «Onkel» betyr foreldres mannlige søsken. Men «onkel» brukes i mange samfunn som en betegnelse på mange andre mannlige slektninger i generasjonen over. Dette og en rekke andre eksempler viser at ord betegner fenomener på andre og mye mer fleksible måter. Når vi er i konfirmasjon og drikker Mozell av beholdere av plast, har vi ikke problemer med å kalle det «glass». Hvis jeg ber en i

selskapet «vil du være så snill å sende meg glasset?», vil vedkommende følgelig sende meg plastbeholderen – med mindre det står et «ekte» glass på det samme bordet. Av dette kan vi slutte at ord har fleksible referanser; vi kan ofte dra raske slutninger om hva som fungerer kommunikativt uten at definisjonen av hva et «glass» egentlig er blir et problem, altså samtidig erkjenne at referansene flytter seg ut og inn av kategorien situasjonelt, så å si. Dette er semantisk utvidelsesteori (Kronenfeld, 1996). Plastikkglasset representerer en utvidelse. Alle semantiske kategorier kan utvides (og innsnevres) situasjonelt, for eksempel slik betegnelsen «bestemor» viser når den brukes for å referere til relasjonen til bonusbarnebarn. Men utvidelsesmønsteret er aldri tilfeldig. En «bestemor» som ikke er en egentlig bestemor kan passere som en gyldig betegnelse fordi hun representerer noen atferdsmessige trekk som definerer en ekte bestemor. Kategorien har altså noen prototypiske trekk som danner grunnlag for utvidelsen, og disse kan for eksempel være knyttet til atferd (bestemoderlig omsorg) eller funksjon (noe man kan drikke av). Utvidelsen kan også skje metaforisk, for eksempel ved at vi kaller noen en «bestemor» fordi hun bruker hatt, ikke skjønner ungdommelig ironi eller lignende.

Semantisk utvidelsesteori kan være et nyttig analytisk redskap når vi studerer folks språkbruk, ikke bare fordi det hjelper oss i å forstå klassifisering, men også når vi ønsker å være mer presise når vi ønsker å studere kultur som «felles», forstå hvorfor uenighet og misforståelser oppstår, hvordan politiske konflikter utspiller seg eller hvordan felles identifikasjon muliggjøres gjennom språket. Det kan bidra til å gjøre oss mer sensitive overfor symbolikken i et språk vi antar at vi kjenner godt fra før og tror vi ikke har behov for å forstå som nysgjerrige utenforstående. Semantisk utvidelse er også en viktig mekanisme i mer omfattende kognitive og språklige systemer som ideologi, diskurs og kulturelle modeller (Kronenfeld, 2017). I mitt første feltarbeid i et norsk lokalsamfunn ble jeg interessert i en lokalpolitisk konflikt om et knippe rødmalte hus (Vike, 1991). Spørsmålet var om de var å betrakte som «verneverdige» eller ikke. Ulefoss i Nome kommune sør i Telemark smykker seg fortjent med betegnelsen «Norges eldste industristed», og har lange tradisjoner for klassemessige spenninger mellom høy og lav. Konflikten om arbeiderboligenes status kom til å handle stadig mer om hva betegnelsen «arbeiderkultur» betyr. Alle var i utgangspunktet ganske enige om at «arbeiderkultur» er viktig, og at restene av «det gamle Ulefoss» i prinsippet bør tas vare på, men det oppsto likevel en splittelse i synet på hvorvidt de små, rødmalte arbeiderboligene faktisk

er å anse som en viktig del av «arbeiderkulturen». Siden mange assosierte arbeiderkultur med fattigdom, underkastelse og avhengighet «i gamle dager», kunne de i utgangspunktet gå med på at boligene kunne fredes dersom de kunne representeres som utvetydig fortid. Dette ble for alvor problematisk da saken ble politisert, spesielt ved at folk som kjempet mest aktivt for fredning i økende grad begynte å tolke boligene som et uttrykk for en klassekonflikt her og nå. Forstått i semantiske termer kan vi anta at forkjemperne for fredning opererte med kontrasterende prototypiske forståelser av «arbeiderkultur», og at argumentene som ble brukt i konflikten representerte ulike utvidelser av henholdsvis «vedvarende klassekamp» og «koselige arbeiderminner».

I et annet feltarbeid noen år seinere, i en annen og større kommune, begynte jeg å interessere meg for hvordan vise politiske tenkemåter, begrunnelser og vedtaksprosesser ble oppfattet som mer akseptable enn andre – på tvers av politiske skillelinjer. Jeg la merke til at et språklig symbol som stadig gikk igjen – *realisme* – ble gitt en større og noe annen betydning enn jeg først forsto (Kronenfeld & Vike, 2002). Flere toneangivende lokalpolitikere uttrykte behovet for å ta et oppgjør med tendensen til at mye politisk retorikk artet seg som «tomme ord» og fromme ønsker, og at de som snakket på denne måten var «urealistiske». Inntil da hadde jeg vært mest opptatt av hvordan politiske vedtak ble forsøkt snekret sammen ved å vinne oppslutning hos flest mulig ved å utforme kompromiss som tok hensyn til at ulike lokalpolitiske leirer målbar synspunkter som på forhånd var ganske godt kjent. Ordet «realisme» ble nå brukt mer som en betegnelse på en måte å gjøre ting på som kunne skape en bedre, universell og nøytral måte å tenke om forholdet mellom mål og midler på. Lokalpolitikere som ble omtalt som «urealistiske» ble i stuss over dette og prøvde å opponere, siden de lenge hadde identifisert seg som representanter for «folkemeningen» og ytt motstand til kutt i skole-, helse- og sosialbudsjettene. For dem handlet lokalpolitikk om å representere «folk» og å gjennomføre det de oppfattet som «naturlig», nemlig å utvide de offentlige tjenestene og gjøre dem bedre og tilgjengelige for flere. «Realistene» tok derimot utgangspunkt i at kommunen har en gitt sum penger tilgjengelig, og at politikk dreier seg om å bruke dem mest mulig effektivt og målrettet. Forutsetningen for dette var at lokalpolitikerne via den administrative ledelsen fikk kontroll over kommuneorganisasjonen slik at de kunne bruke den som et redskap for å oppnå mest mulig. Inntil videre ble derfor målet erstattet med middelet. På denne måten ble realistisk budsjett- og organisasjonsstyring etablert

som en prototypisk kontrast til «tomme ord» om verdier og konsensus. Akkurat hva «realisme» betydde i praksis forble uklart, men definisjonen fikk gradvis en utvidelse ved at begrepet ble assosiert med «konkret handling», som i sin tur ble forstått som å opprettholde budsjettbalanse og å målrette politiske tiltak gjennom organisatorisk endring.

Denne innfallsvinkelen kan også vise seg svært nyttig i studiet av profesjonspraksis. I kommunen der «realisme» ble et nøkkelsymbol i politiske og administrative miljøer, måtte profesjonsutøverne i førstelinja forsøke å forholde seg til konsekvensene, og dette aktualiserte i stadig større grad hva «faglig skjønn» betyr. De fikk høre utsagn av typen «vi må jo innse at sykepleiere ikke kan holde alle i handa hele tida» og «vi må skille mellom de dyre og de billige sosialklientene». Noen profesjonsmiljøer i kommunen valgte å sabotere kravet om at tjenestene nå skulle tilpasses de til enhver tid rådende ressursene og i stedet lene seg på statens satser for sosialhjelp (som på den tiden var høyere enn kommunens egne) og på lovgivingens krav om «helhetlig omsorg». Men det viste seg snart at det ble vanskelig å generalisere denne praksisen, siden mange ansatte oppfattet tiden som for knapp og i tillegg fikk økende sympati for behovet for å være «realistisk», noe som altså innebar å la definisjonen av «faglig skjønn» bli definert av ressursbegrensninger definert av kommunens styringsinstanser framfor av faglige forståelser av behovene som skulle dekkes. Jeg legger for ordens skyld til her at den metodologiske strategien jeg fulgte for å fange inn disse sammenhengene var å beskrive hendelsesforløp og aktørers fortolkninger (underveis) så «tykt» som mulig, over tid. Beskrivelsene gjorde det mulig å oppdage mønstre, spesielt hvordan i hvordan det jeg etter hvert begynte å benevne som «dilemmaer» i beslutningsprosesser forplantet seg nedover i det institusjonelle systemet og skapte sammenhengende endringer, som for eksempel: Det som på ett tidspunkt framsto som nødvendig og pragmatisk tilpasning («realisme») ble i det neste nærmest etablert som en rådende verdensanskuelse. Det ble også mulig å se hvordan dilemmaene systematisk flyttet seg fra kommunestyret (der de stadig oftere ble gjort til budsjett-tekniske spørsmål) til de mest arbeidsintensive og komplekse tjenestene til utsatte grupper i kommunen, der motstanden var svakest (Vike, 1996).

Teoretisk etnografi

I metodelitteraturen er det vanlig å etablere et analytisk skille mellom teoridrevet og oppdagende analyse av det empiriske materialet. I etnografisk

forskning finner de fleste det rimelig å forsøke å forene disse ved å gjennomføre en dynamisk prosedyre der oppdagelsesprosessen foregår gjennom å stille teoretiske spørsmål, men samtidig opprettholde en åpenhet for at materialet kan gi andre erkjennelser enn slike spørsmål åpner for. Dette er trolig en framgangsmåte de fleste oppfatter som fruktbar. Men hva innebærer dette mer konkret når det gjelder å identifisere sentrale temaer i materialet? Dataprogrammer for håndtering og koding av kvalitative data er nyttige for mange formål, men kan samtidig representere en fare for at temaene som genereres framstår som en samling av kategorier uten kriterier verken for å etablere relasjoner mellom dem eller for å forfølge sammenhenger mellom konkrete eksempler (på et gitt tema) og konteksten de framkommer i. «Categories are not enough», sier Dorothy Smith (2009). En nyttig prosedyre for å unngå slike problemer kan være å tenke kritisk gjennom hva vi forstår med *teori*, gitt at den største faren i kodingsprosessen trolig er at den risikerer å bli for teorifattig. Det er selvsagt ingen oppskrift på dette, men det er i utgangspunktet viktig å erkjenne at etnografisk forskning normalt innebærer spesielt komplekse teoretiske utfordringer. Det er sjelden rimelig å gå ut fra at det er «en» eller «to» teorier som peker seg ut som relevante, men mange ulike som egner seg for å kaste lys over ulike aspekter og sammenhenger, spesielt siden etnografi som oftest dreier seg om ulike nivå av sosiale virkeligheter. I institusjonell etnografi er dette temaet håndtert på interessante måter som kan gi mange fruktbare spor og inspirasjoner, kanskje spesielt relasjonen mellom forskningssubjektens sosiale posisjonering og det de sier og gjør (Smith, 2005).

En pragmatisk måte å nærme seg spørsmålet om hvordan vi kan oppdage temaer, nyanser og forbindelser i materialet på teoretisk informerte måter kan være å etablere *modeller av data*. Slike modeller kan med fordel ta utgangspunkt i grunnleggende innsikter fra samhandlingsteori. Som vi var inne på ovenfor kan vi da innføre noen elementære distinksjoner mellom (1) handlinger, normer og representasjoner, (2) form og prosess, (3) forskjeller mellom ulike sosiale kontekster og sosiale nivå, (4) språklige symboler og, endelig, (5) gjensidighet. Denne listen er selvsagt ikke uttømmende, men et utgangspunkt for å oppdage mønstre på en systematisk måte. Handlinger, normer og representasjoner representerer et skille som potensielt kan utnytte rikdommen i intervjumaterialet, men selvsagt i enda større grad observasjonsdata. Målet er å gripe forskningssubjektens egne måter å kontekstualisere sin egen virkelighet på, og ta hensyn til at deres omtale (i intervjuer) av handlinger, henvisning til normer og overordnede

representasjoner kan antas å ha ulike hensikter og formål som det er forskerens oppgave å identifisere. Distinksjonen mellom form og prosess er ment å reflektere det dynamiske aspektet ved alt sosialt liv der hendelser, samhandling, dialoger og kunnskap skaper forløp der det er mulig å oppdage drivkrefter («generative mekanismer») som gradvis skaper og endre mønstre. Forskjeller mellom ulike sosiale kontekster og sosiale nivå dreier seg om at ulike sosiale kontekster har en tendens til å «invitere» ulike subjektposisjoner, roller og perspektiver som forskningssubjektene manøvrerer mellom og som kanskje skaper behov for oversettelser og forklaringer. Med «nivå» sikter jeg til at visse sosiale kontekster er mer omfattende enn andre og inkorporerer faktorer langt hinsides forskningssubjektene kontroll. Disse kan være kulturhistoriske, som for eksempel at lokalpolitikere i norske kommuner trekker veksler på rollen som representant og opplever store utfordringer når denne blir forsøkt forent med rollen som ansvarlig styringsagent. Rollen som styringsagent kan forstås som en gjenspeiling av en «strukturell» endring i relasjonen mellom statlige myndigheter og kommuner gjennom de siste tre tiårene. Med språklige symboler sikter jeg til analysen jeg illustrerte ovenfor, der ords meningsinnhold kan analyseres systematisk. Gjensidighet henviser både til de sosiale forpliktelsene våre forskningssubjekter forvalter, og som gjør at de forholder seg til vise forventninger og normer, men også graden av «shared meaning» (i hvilken grad og på hvilken måte de fortolker sin verden og de symbolske representasjonene av den på måter som overlapper andre aktørers fortolkinger).

Dette enkle metodiske perspektivet kan illustreres med eksempler fra mine egne studier av politisk kultur, slik jeg antydte i omtalen av «realisme» ovenfor. En logisk struktur i prosedyren jeg følger er ledsaget av ambisjonen om å se etter «store spørsmål på små steder» (Eriksen, 2015), spesielt å etablere en kulturhistorisk informert kontekstualisering av samhandlingsdata. I mine samtaler og intervjuer med ansatte og folkevalgte i norske kommuner har ofte identifikasjonen med det vi kan kalle *velferdsstatsvisjonen* kommet spesielt tydelig fram. Det er ingen overdrivelse å slå fast at *alle* er opptatt av at idealer som likhet og rettferdighet best blir realisert dersom offentlige tjenester er gode og når alle som trenger dem. I denne forstand er *velferdsstaten* en representasjon som skaper identifikasjon og et knippe normative føringer som etablerer en form for opplevd forpliktelse. Når de forsøker å handle i tråd med dette, skapes imidlertid en rekke behov for begrunnelser og oversettelser, siden de fleste synes å oppfatte det slik at det oppstår visse motsetninger på dette nivået.

Handlingsmønstre, kunnskapsformer og symbolske representasjoner som skapes i slike prosesser kan forstås som en sosial form som er generert av de mange uintenderte konsekvensene av det uavklarte forholdet mellom velferdsstatens ambisjoner, slik disse er nedfelt i retorikk og visjoner, lov, forskrift og styringsprosedyrer. Et viktig spørsmål som melder seg er imidlertid hvorfor ikke flere melder seg ut av dette systemer av forventninger, forhåpninger og forpliktelser og heller søker å beskytte sine egne interesser ytterligere. En mulig tolkning er at selve den historisk og kulturelt skapte troen på at velferdsstaten skal ekspandere videre innebærer et omfattende system av forpliktelser som både binder mange aktører til masten og gir dem mulighet til å utøve moralsk kontroll med dem som kan tenkes å forplikte seg mindre og maksimere egne interesser mer (Vike, 2018). En annen tolkning er at de språklige symbolene er i ferd med å få andre og mindre konkrete referanser enn tidligere. Flere observasjoner kan tyde på at dette er tilfellet. Etter hvert som offentlige tjenester blir mer tydelig avgrenset, standardisert og kontrollert, endrer også perspektivet på tjenestenes relasjonelle egenskaper seg. Som vi så ovenfor var mange lokalpolitikere inntil relativt nylig opptatt av at deres rolle som representanter for lokalbefolkningen forplikter dem helt bokstavelig. Når det uttrykkes misnøye med tjenestene, opplevde de det som et uttrykk for noe allment problematisk med velferdsstaten, og de gjorde ikke sjelden «opprør mot elitepolitikere i alle partier» og/eller «rådmannveldet». Men ettersom økonomisk knapphet og nye styringsregimer har gjort denne innfallsvinkelen mye vanskeligere, har representanttollen blitt mer indirekte og tilsynelatende stadig mer preget av erkjennelser av at befolkningen kanskje har blitt for sterkt preget av en «kravmentalitet» som bør korrigeres. Også blant førstelinjeansatte i kommunene kan slike tendenser observeres stadig mer. Hvis dette er en rimelig forståelse, kan vi kanskje anta at refortolkningen av velferdsstatens forpliktelser til å yte etter behov i retning av en mer abstrakt og betinget symbolsk modell gjenspeiler det faktum at offentlige institusjoner i Norge gradvis har etablert robuste avgrensninger mot omgivelsene og maktet å skape hierarkisk kontroll der ulike aktører på ulike nivå etter hver innfinner seg med at de utfører bestillinger, snarere enn å representere og legitimere opplevde udekkede behov. Hypoteser av denne typen inviterer til en større og mer komparativ analyse av hvordan velferdsstaten oppstår, hvordan de endrer seg og kanskje forvitrer, og hva som eventuelt er betingelser for at eksperimentet kanskje likevel kan videreføres (Vike et al., 2022). Utgangspunktet for slike resonnement kan være en mer nitid undersøkelse

av hva som kjennetegnet den norske modellen i den voldsomme ekspansjonsperioden i etterkrigstiden og fram til omkring tusenårsskiftet.

Konklusjoner

I dette kapitlet har jeg forsøkt å demonstrere noen sentrale metodiske steg i analysen av komplekse etnografiske data. Hensikten har vært å forene en pragmatisk og «naturalistisk» innfallsvinkel (Barth, 1992) med konkrete eksempler fra egne feltarbeid og noen teoretiske inspirasjoner jeg tror kanskje kan ha en særlig verdi. Min egen erfaring som forsker og veileder (og ivrig leser av metodelitteratur) har gjort meg en smule skeptisk til «tematisk analyse» og liknende innfallsvinkler som følger av datagenererte kodingsprosesser, primært fordi dette i noen tilfeller fører til «temakolleksjoner» og forleder oss til å ignorere den store betydningen teoretisk tenkning har i kvalitativ analyse. Den store styrken etnografisk forskning framfor alt har, slik jeg ser det, er at den kan fange inn prosessuelle dynamikker i sosialt liv og samtidig gripe hvordan kulturell mening oppstår og virker – parallelt med en rik mulighet til fruktbar kontekstualisering med referanse til institusjonell dynamikk, ulike institusjonelle nivå og endog kulturhistoriske prosesser. Jeg erkjenner at jeg ikke har maktet å demonstrere dette tydelig nok med eksemplene jeg har forsøkt å beskrive, ei heller å vise tydelig hvorfor jeg tror og håper den metodiske tenkningen jeg har skissert er et relevant alternativ til andre fruktbare muligheter som foreligger. Etnografisk forskning dreier seg framfor alt om å skape tykke beskrivelser som gjør det mulig å studere sosiale relasjoner (mest mulig) og betydningene de tillegges av konkrete aktører prosessuelt. Samfunnsforskning synes generelt å bevege seg sterkere enn tidligere mot studiet av sosiale former, og teoretiske konstruksjoner av slike former er mer å betrakte som generelle modeller av sosialt liv og menneskers utsagn enn av konkrete relasjoner og forståelsesformer slik de faktisk utspiller seg.

Forfatterbiografi

Halvard Vike er professor i sosialantropologi og helse, sosial- og velferdsfag og er ansatt ved Universitetet i Sørøst-Norge. Han er også forskingsprofessor ved Telemarksforskning. Han har arbeidet mye med lokalpolitikk, byråkrati, profesjoner, velferdsstaten, offentlige tjenester, psykoterapi, institusjonell etnografi, kulturanalyse og politisk kultur. Hans foreløpig siste

bok på engelsk er *Politics and Bureaucracy in the Norwegian Welfare State* (Palgrave Macmillan, 2018).

Referanser

- Barnes, J. (1954). Class and committees in a Norwegian island parish. *Human Relations*, 7(1), 39–58. <https://doi.org/10.1177/001872675400700102>
- Barth, F. (Red.) (1963). *The Role of the Entrepreneur in Social Change in Northern Norway*. Norwegian University Press.
- Barth, F. (1992). Towards greater naturalism in conceptualizing societies. I A. Kuper (Red.), *Conceptualizing society* (s. 27–43). Routledge.
- Barth, F. (1987). *Cosmologies in the making. A generative approach to cultural variation in Inner New Guinea*. Cambridge University Press.
- Barth, F. (1994). *Manifestasjon og prosess*. Universitetsforlaget.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1967). *The social construction of knowledge. A treatise in the sociology of knowledge*. Penguin Books.
- Berta, O. G. & Høgblad, T. N. (2023). *Helt nært. Innføring i etnografisk metode*. Universitetsforlaget.
- Birkeland, A. & Enebakk, V. (2018). Personvern og akademisk yringsfrihet. Om unntaket akademiske yringer for i EUs personvernforordning. *Nytt norsk tidsskrift*, 35(1), 44–58. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2018-01-05>
- Brox, O. (1966). *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk*. Pax.
- Brunsson, N. (2006). *Mechanisms of hope. Maintaining the dream of the rational organization*. Copenhagen Business School Press.
- Brunsson, N. & Olsen, J. P. (1993). *The reforming organization*. Routledge.
- Eriksen, T. H. (2015). *Small places, large issues. An introduction to social and cultural anthropology*. Pluto Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures. Selected essays*. Basic Books.
- Gullestad, M. (1984). *Kitchen-table society. A case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv*. Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (1992). Symbolic fences. I M. Gullestad, *The art of social relations. Essays on culture, social action and everyday life in modern Norway*. Scandinavian University Press.
- Gullestad, M. (1996). *Plausible prejudice*. Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (2001). Likhetens grenser. I M. E. Lien, H. Lidén & H. Vike (Red.), *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge* (s. 32–67). Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (2002). Invisible fences: Egalitarianism, nationalism and racism. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 8(1), 199–226. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.00098>
- Habermas, J. (1971). *Knowledge and human interests* (J. J. Shapiro, Overs.). Beacon Press.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2022). *Dispensasjon fra taushetsplikten ved deltakende observasjon. Tolkning av helsepersonelloven § 29* (Brev til Helsedirektoratet og Den nasjonale forskningsetiske komité formedisin og helsefag (NEM), 12. januar).
- Holtedahl, L. (1994). *Hva mutter gjør er alltid viktig. Om å være kvinne og mann i en nordnorsk bygd i 1970-årene*. Universitetsforlaget.
- Holy, L. & Stuchlik, M. (1984). *Actions, norms, and representations*. Cambridge University Press.
- Kronenfeld, D. B. (1996). *Plastic glasses and church fathers. Semantic extension from the ethnoscience tradition*. Oxford University Press.
- Kronenfeld, D. B. (2017). *Culture as a system. How we know the meaning and significance of what we do and say*. Routledge.
- Kronenfeld, D. B. & Decker, H. W. (1979). Structuralism. *Annual Review of Anthropology*, 8(1), 503–541.

- Kronenfeld, D. B. & Vike, H. (2002). Collective representations and social praxis: Local politics in the Norwegian welfare state. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 8(4), 621–643. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.00126>
- Nielsen, F. S. (1996). *Nærmere kommer du ikke. Håndbok i antropologisk feltarbeid*. Fagbokforlaget.
- Rugkåsa, M. & Thorsen, K. T. (2003). *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Gyldendal Akademisk.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strateger*. Pax.
- Smith, D. (2005). *Institutional ethnography. A sociology for people*. AltaMira.
- Smith, D. (2009). Categories are not enough. *Gender and society*, 1(1), 76–80. <https://doi.org/10.1177/0891243208327081>
- Sørhaug, Y. (1996). *Om ledelse. Makt og tillit i moderne organisering*. Universitetsforlaget.
- Vike, H. (1991). *Contested signs: Political discourse in a Norwegian industrial community* [Magisteravhandling]. Universitetet i Oslo.
- Vike, H. (1994). Norden. I S. Howell & M. Melhuus (Red.), *Fjern og nær: Sosialantropologiske perspektiver på verdens samfunn og kulturer* (s. 521–544). Ad notam Gyldendal.
- Vike, H. (1996). *Conquering the Unreal: Politics and Bureaucracy in a Norwegian Town* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Vike, H. (2018). *Politics and bureaucracy in the Norwegian welfare state. An anthropological approach*. Palgrave Macmillan.
- Vike, H., Fagertun, A. & Haukelien, H. (2022). Reconceptualizing states and welfare in the north of Europe and beyond. *Nordic Journal of Wellbeing and Sustainable Welfare Development*, 1(1), 6–20. <https://doi.org/10.18261/njwel.1.1.2>
- Vike, H. & Fürst, E. (2020). Forskningsetikk og forskningens frihet. Utfordringer for antropologifaget. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 31(3), 165–176. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2020-03-02>
- Vike, H. & Haukelien, H. (2017). *Forventningens kraft. Psykoterapi og kulturelle kontekster ved Modum bad*. Gyldendal Akademisk.